

Камінь-Каширська
міська рада

УПРАВЛІННЯ
ГУМАНІТАРНОЇ
ПОЛІТИКИ
Камінь-Каширської міської ради

ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
Камінь-Каширської міської ради

УПРАВЛІННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
КАМІНЬ-КАШИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Апгрейд національно-патріотичного виховання молодших школярів у сучасному освітньому середовищі

(Методична розробка)

Людмила Миколаївна Геліч

Геліч Людмила Миколаївна вчитель початкових класів. Апгрейд національно-патріотичного виховання молодших школярів у сучасному освітньому середовищі. (Методична розробка) – Заклад загальної середньої освіти «Камінь-Каширський ліцей №», 2026. – 55 с.

У сучасному освітньому середовищі національно-патріотичне виховання молодших школярів набуває особливого значення. Сьогодні перед початковою школою стоїть завдання не лише передати знання, а й сформувати в дітей почуття національної ідентичності, любові до України, відповідальності, співпереживання та готовності діяти відповідно до громадянських цінностей.

Концепція Нової української школи орієнтує педагога на діяльнісний підхід, партнерство, інтерактивність та емоційне залучення дитини. Саме тому традиційні форми виховної роботи потребують осучаснення та переосмислення відповідно до запитів сьогодення й особливостей покоління молодших школярів.

У поданій роботі представлено узагальнений досвід роботи з національно-патріотичного виховання учнів початкової школи, що реалізується через систему інтерактивних виховних заходів та формування національної свідомості. Методична розробка призначена для вчителів початкових класів.

Рецензенти:

Світлана Миколаївна Курчик, заступник директора з навчально-виховної роботи в початкових класах

Тетяна Михайлівна Демидюк, учитель-методист

Схвалено методичною радою закладу загальної середньої освіти «Камінь-Каширський ліцей №2», (протокол № 3 від 21.01.2026 р.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИКЛУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	6
2. РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ.....	9
3. ПРОЄКТНА ТА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ.....	35
4. ІНТЕГРАЦІЯ ПАТРІОТИЧНОГО ЗМІСТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	41
5. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ.....	47
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Сучасна початкова школа відчуває нагальну потребу в оновленні форм національно-патріотичного виховання, що безпосередньо узгоджується з положеннями Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, у якій наголошено на переході від декларативності до цілісної, системної та діяльнісної моделі виховного впливу. Традиційні підходи, засновані переважно на декларуванні ідеологічних гасел і заучуванні фактів, не відповідають динаміці та потребам сьогодення. Натомість акцент переноситься на діяльнісний підхід, який передбачає активну участь дітей у різноманітних формах виховної роботи. Інтерактивні заходи, проекти, спільна творчість учнів і вчителів, а також цілеспрямоване формування виховного середовища класу стають ключовими інструментами формування патріотичних почуттів у молодших школярів.

У новій педагогічній парадигмі, що відповідає концепції НУШ (Нова українська школа), національно-патріотичне виховання інтегрується в щоденне життя учнів через практичну діяльність та особистісно зорієнтований підхід. Замість нав'язування абстрактних ідеалів, дітям пропонуються цікаві завдання й досвід, які дозволяють самостійно відкривати для себе цінності любові до Батьківщини, поваги до національної культури та історії. Такі зміни зумовлені потребою виховувати покоління свідомих громадян, здатних критично мислити і діяти на благо своєї країни.

Метою даної роботи є представлення комплексу розробок виховних заходів національно-патріотичного спрямування для початкової школи та аналіз їхнього педагогічного ефекту. У межах цієї мети розкриваються принципи побудови циклу патріотичних заходів, особливості створення відповідного виховного середовища, зміст конкретних інтерактивних подій та проєктів, методи інтеграції патріотичного змісту в освітній процес, а також результати впливу такої діяльності на учнів. Таким чином, робота покликана показати шляхи оновлення національно-патріотичного виховання у практиці сучасної початкової школи та підкреслити значущість діяльнісного підходу в цьому процесі.

Представлена робота ґрунтується на реальному педагогічному досвіді, зібраному автором у процесі виховної діяльності з учнями початкової школи. Ефективність запропонованих підходів підтверджено фотоматеріалами, що фіксують хід проведення заходів та їх результати – емоції дітей, створені проєкти, атмосфера класної спільноти. Використання фотографій як доказової бази підкреслює практичну спрямованість досвіду та його відповідність реальним умовам школи.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИКЛУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ефективне національно-патріотичне виховання вимагає системного підходу, тому виховні активності плануються як цілісний цикл протягом навчального року. Практична модель організації такого циклу передбачає продумане чергування різних форматів заходів: масштабних подій для всієї школи або паралелі класів, класних тематичних занять та невеликих мікропроектів. Такий підхід дозволяє підтримувати постійний інтерес учнів, поступово розширюючи та поглиблюючи їхні знання і переживання, пов'язані з національно-патріотичною тематикою [13].

Планування циклу зазвичай орієнтоване на календар державних та народних свят, пам'ятних дат, а також на вікові особливості дітей. Наприклад, на початку навчального року можна провести урочисто-пізнавальний захід до Дня знань із патріотичним ухилом, але в легкій ігровій формі, щоби зацікавити першокласників. Надалі, в жовтні, доцільно організувати подію до Дня захисників і захисниць України (День козацтва), взимку – заходи до Дня Соборності або тематичний тиждень єднання, навесні – вшанування Шевченківських днів або День вишиванки. Між цими ключовими подіями у розклад включаються менш масштабні, але регулярні активності: тематичні класні години, інтерактивні бесіди, творчі майстерні, конкурси малюнків чи віршів, міні-презентації учнів про свою Батьківщину [5].

Важливим принципом побудови циклу є поступове занурення дітей у патріотичну тематику. Спочатку акцент робиться на близьких і зрозумілих для дитини речах: сім'я, рідний край, шкільна громада. Лише засвоївши базові емоційні поняття прив'язаності до «маленької Батьківщини», учні природно переходять до ширших національних символів та цінностей [1]. Такий поступальний розвиток запобігає перевантаженню дітей надміром державних символів чи гасел на початковому етапі. Замість цього символіка вводиться

поступово і доречно, через гру чи творчість, щоб викликати позитивні емоції, а не втому або байдужість.

Чергування різних типів заходів у циклі також має на меті задовольнити різні стилі навчання і інтереси дітей. Масові шкільні свята об'єднують усіх у спільному переживанні, дають відчуття єдності, тоді як камерні класні заняття дозволяють глибше пропрацювати тему з урахуванням рівня розуміння саме цього колективу. Мікропроекти та індивідуальні завдання, у свою чергу, дають можливість кожному учневі проявити себе, попрацювати творчо чи дослідницьки у зручному для нього темпі. Таке різноманіття форм, об'єднане єдиною виховною метою, створює динамічний цикл, в якому кожна наступна подія спирається на емоційний відгук і знання, набуті під час попередніх [17].

Виховний простір класу відіграє важливу роль у формуванні патріотичних почуттів, адже діти щоденно сприймають візуальні та емоційні сигнали з оточення. Тому одним із перших кроків стало створення в класі відповідного середовища. Клас було оформлено елементами національної символіки та дитячої творчості: на стінах розміщено Державний Прапор та Герб України, мапу країни, прикрашену орнаментами, фотографії визначних місць [2]. Окремий куточок присвячено народним символам – там діти разом з учителем створили стенд із зображеннями калини, соняшника, лелеки, витинанками у національних мотивах. Основні кольори оформлення – синій і жовтий – присутні в деталях інтер'єру (стрічки, серпанки, рамки для дитячих малюнків), що ненав'язливо нагадує про національну тематику. В класі також відведено місце для виставки учнівських робіт: малюнків, аплікацій, поробок на патріотичну тему, які регулярно оновлюються по мірі проведення нових заходів. Така атмосфера створює постійний виховний фон – діти відчувають гордість, коли бачать свої роботи поряд із державними символами, і поступово звикають до думки, що любов до Батьківщини є природною частиною їхнього життя [1].

Підготовчий етап передбачав поступове введення дітей у коло патріотичної тематики ще до проведення великих заходів. Учитель проводив з учнями невимушені бесіди та обговорення, під час яких діти ділилися, що для них означає рідний край, хто такі герої, які символи вони знають. Наприклад, у формі гри «Мікрофон» учні по черзі висловлювали одну річ, яку люблять в Україні (своє місто, природу, свята тощо) [12]. Такі розмови допомогли вчителю виявити початковий рівень обізнаності та настрої дітей, скоригувати подальшу роботу з урахуванням їхніх інтересів. Окрім бесід, застосовувалися ігрові вправи: дидактичні ігри на зразок «Впізнай символ» (коли за описом чи на дотик потрібно вгадати предмет – прапорець, тризуб, шматочок вишитої тканини), руханки з елементами патріотичних гасел, пазли з картою України, що склалися командою. Подібні активності створювали підґрунтя знань та позитивних емоцій, які стануть у пригоді під час проведення основних заходів.

Важливим аспектом підготовки було спільне планування майбутніх заходів разом із дітьми. Педагог заохочував учнів вносити пропозиції: як прикрасити клас до свята, які номери підготувати, які конкурси чи ігри хотілося б провести. Наприклад, готуючись до Дня козацтва, учні разом вирішували, які команди «курені» будуть у квесті, обирали назви («Козаки», «Січовики» тощо) та емблеми для них. Такий підхід формує у молодших школярів відчуття причетності: діти не просто виконавці, а співорганізатори, їхній голос враховано. Завдяки цьому зростає мотивація брати участь – учні з нетерпінням чекають події, до створення якої вони доклали зусиль [8].

Отже, створення національно забарвленого освітнього середовища та ретельна попередня підготовка учнів через бесіди, ігри та спільне планування забезпечили сприятливий старт для проведення циклу патріотичних заходів. Діти були психологічно готові й зацікавлені, а клас перетворився на простір, де кожен елемент – від декору до атмосфери співпраці – сприяє виховним цілям.

2. РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Однією з найцікавіших форм роботи, що викликала жвавий відгук у дітей, стали патріотичні квести. Квест – це командна гра-пригода з виконанням послідовних завдань, об'єднаних спільним сюжетом. Такий формат активно залучає учнів: кожна дитина є не пасивним слухачем, а безпосереднім учасником подій, шукачем «скарбів» знань. У ході квесту молодші школярі діють разом, допомагають одне одному, змагаються і розгадують загадки, навіть не помічаючи, що вчаться новому про свою країну. На фотознімках, зроблених під час проведення квестів, зафіксовано захоплення на обличчях дітей, командний дух і яскраві емоції, що свідчить про високий рівень залученості [3].

У практиці було реалізовано кілька різнопланових квестових заходів. Наприклад, до Дня захисників і захисниць України проводився квест під назвою «Козацькими стежками». Його сценарій базувався на історико-культурній тематиці козацтва, поданий у доступній ігровій формі. Учні об'єднали у кілька команд-«куренив», кожна з яких отримала свою емблему із символікою (мальований щит з козацькою тамгою) та пов'язки певного кольору [12]. Квест складався з семи станцій, розташованих як у класі, так і на шкільному подвір'ї, що уособлювали різні випробування для юних козачат:

- «Історична застава» – діти відповідали на запитання вікторини про добу козаків та сучасних захисників України. За кожну правильну відповідь команда отримувала частинку карти-схеми.

- «Символи» – на цій станції треба було скласти пазл із зображенням Державного Прапора або Герба, а також пояснити значення кольорів прапора чи елементів тризуба.

- «Козацька сила» – рухлива естафета, де учасники переносили «лист» від гетьмана (сувій) до своєї команди, долаючи перешкоди (смужку перешкод). Вправність і швидкість приносили команді чергову підказку.

- «Мовний калейдоскоп» – команда отримувала зашифроване прислів'я або вислів про Батьківщину (набір переплутаних слів) і мала скласти його правильно. Після успішного виконання видавався ключовий слово-код.

- «Творча майстерня» – діти разом малювали невеликий плакат «Слава Україні!» чи виготовляли паперові маки пам'яті. Цей витвір потім став частиною фінальної композиції.

- «Природнича» – завдання з елементами природознавства: впізнати за описом національну рослину-символ (калина, дуб, барвінок) або спів пташки (соловейко, лелека). Правильні відповіді приносили останні частини карти.

- «Фінішна скриня» – фінальна точка квесту, де команди, зібравши усі підказки та фрагменти, складали карту-головоломку України. У скрині на них чекали символічні «скарби» – синьо-жовті стрічки, дипломи переможців та солодкі почастунки.

Протягом квесту «Козацькими стежками» учні проявили неабияку ініціативність і взаємопідтримку. На станціях було помітно, як діти розподіляють ролі: хтось брав на себе лідерство у відповідях на питання вікторини, інші старанно складали пазл чи допомагали товаришам у естафеті. Атмосфера доброзичливого суперництва мотивувала кожного – навіть ті, хто зазвичай сором'язливий на уроках, охоче включалися в гру, підказували, пропонували свої рішення. Завдяки використанню елементів символіки (карта, прапорці, козацькі емблеми) діти відчували зв'язок з українською спадщиною, але через гру це сприймалося легко і радісно. По завершенні квесту команди разом виконали гучне гасло «Слава Україні! – Героям слава!», яке вони самі ж запропонували як фінальний акорд – цей момент викликав особливий емоційний підйом [20].

Ще одним прикладом став квест «Я люблю Україну», проведений наприкінці навчального року як підсумковий захід. Він мав на меті повторити і закріпити знання про рідний край, набуті протягом року. Формат був схожий: учнів поділили на команди, але станції розкривали різні аспекти української

культури та природи. Зокрема, на станції «Мова» діти розгадували кросворд з українських слів, на станції «Культура» впізнавали мелодії народних пісень, а на станції «Природа» – по слідах на піску визначали тварин, що є символами України (наприклад, ведмідь – символ Карпат, лелека – символ родинного затишку). У фіналі цього квесту кожна команда отримала частини пазлу, з яких склали спільний плакат «Україна очима дітей» – колаж із дитячих малюнків визначних місць країни. Таке завершення продемонструвало, як багато учні дізналися і як творчо можуть висловити свою любов до Батьківщини.

Аналіз проведених патріотичних квестів підтвердив їх високу ефективність. Діти були максимально залучені: рівень активності значно перевищував звичайний урок. В процесі гри учні не лише закріплювали фактичні знання (прапор, герб, традиції), але й розвивали навички командної роботи,

лідерства, комунікації. Спільні пережиті емоції – радість відкриття, азарт пошуку, гордість за успішне виконання завдань – створювали позитивний емоційний фон навколо теми патріотизму. Після таких заходів діти ще довго згадували улюблені моменти, малювали епізоди з квестів, пропонували ідеї для нових ігор. Це свідчить про те, що квестова форма здатна зробити патріотичне виховання по-справжньому цікавим і дієвим для молодших школярів.

План-конспект квесту для 1 класу НУШ «Козацькими стежками»

Назва заходу: «Козацькими стежками» для учнів 1 класу.

Тривалість: 45–55 хвилин.

Формат: командний квест зі станціями, ротація груп за маршрутними листами.

Місце проведення: клас, коридор, спортивна зала або подвір'я за сприятливої погоди.

Кількість учасників: 20–32 учні, 2–4 команди.

Дорослі ролі: ведучий педагог, 2–4 асистенти на станціях або чергові педагоги.

Мета заходу: сформувати в учнів початкові уявлення про козацьку традицію як частину української культурної спадщини;

розвивати командну взаємодію, ініціативність, уміння домовлятися та діяти за правилами;

закріпити знання про державні символи, мовні формули ввічливості, прості народні символи;

створити ситуацію успіху для кожної дитини через короткі, різнопланові, посилені завдання.

Очікувані результати:

Учні називають прапор і тризуб, розрізняють кольори прапора, дотримуються правил командної гри.

Учні виконують інструкції поетапно, допомагають одне одному, коректно реагують на програш і перемогу.

Учні демонструють позитивне ставлення до спільної справи, проявляють інтерес до української символіки й традицій.

Обладнання та підготовка:

Маршрутні листи для команд з піктограмами станцій, щоб першокласники легко орієнтувалися.

Емблеми команд на стрічках або наліпках, наприклад «Курінь Соняшник», «Курінь Калина».

Конверти з фрагментами карти України або великого пазлу на фініш.

Сувій «лист від гетьмана» на кожну команду для естафети.

Пазли прапора і тризуба, великі й контрастні.

Картки з рослинами-символами, картки зі звуками птахів або зображеннями птахів.

Набір слів на магнітах або картках для складання прислів'я.

Матеріали творчої станції, папір А4, фломастери, клей-олівець, заготовки маків або тризубів.

Скриня або коробка для фінішу, дипломи, стрічки, наліпки, маленькі призи.

Таймер або дзвіночок для зміни станцій.

Правила безпеки та дисципліни

Пересування лише кроком, біг дозволено лише на станції естафети під контролем дорослого.

Руки не тягнуться до обличчя після роботи з клеєм або фарбами, серветки на столах.

Команда рухається разом, учні не залишають маршрут без дорослого.

Під час завдання говорять по черзі, слухають сигнал «Стоп».

Хід квесту

1. Вступна частина 7–8 хвилин

Учитель зустрічає клас біля «козацької брами» у вигляді плаката або стрічки на дверях, продовженням стане коротка легенда, що задає сюжет, а далі відразу запускає дію.

«Сьогодні школа перетворюється на козацьку фортецю. Курені вирушають стежками, збирають підказки, а на фініші відкривають скриню. Скриня підкоряється лише дружнім командам, тому працюємо разом і бережемо один одного».

Очікувані відповіді дітей: «Так», «Готові», «Будемо разом», «Я вмію допомагати».

Учитель вводить правило сигналів, продовженням стане відпрацювання за 20 секунд, щоб уникнути хаосу на станціях.

«Коли чуєте “Стоп”, завмираєте. Коли чуєте “Разом”, беретеся за руки в парі або стаєте ближче до команди. Спробуємо».

Діти виконують міні-тренування сигналів, далі відбувається об'єднання в команди.

Учитель роздає емблеми двох-чотирьох кольорів або наліпки з символами, учні швидко знаходять «своїх» і стають колом.

«Кожен курінь має назву. Оберіть назву з двох варіантів і скажіть хором».

Варіанти назв для 1 класу: «Калина», «Соняшник», «Лелека», «Дуб».

Команда радиться 10 секунд і вигукує назву.

Учитель видає маршрутний лист і пояснює ротацію.

«На кожній станції курінь отримує частинку карти. Зібравши усі частинки, складете карту на фініші. На станції працюєте 4 хвилини, потім дзвіночок, курінь рухається далі».

2. Основна частина 30–35 хвилин

Кожна станція триває 4 хвилини, перехід 1 хвилина, загалом 5 хвилин на станцію. Потрібно 6 станцій і фініш, тому або 6 станцій по 4 хвилини, або 5 станцій по 5 хвилин. Нижче подано варіант на 6 станцій.

Станція	Мета	Матеріали	Репліка педагога станції	Завдання	Очікувані відповіді / репліки дітей	Міні-підсумок педагога	Нагорода станції
1 «Історична застава»	Сформувати короткий образ козака як сміливого захисника. Прив'язати до чеснот допомоги, дружби, чесності без складної історії.	Картки «хто так робить» із ситуаціями. Кошик із жетонами. Конверт із фрагментом карти.	«Застава пропускає курінь, коли курінь назве три козацькі якості. Я показую картку, ви кажете, підходить для козака чи ні, потім пояснює одним реченням».	Педагог показує 5 карток. Курінь визначає «підходить/не підходить» і пояснює коротко.	«Підходить, бо допомагає». «Не підходить, бо ображає». «Підходить, бо тримає слово». «Не підходить, бо кидає друга». «Підходить, бо ділиться».	«Курінь назвав сміливих, дружбу, чесність. Застава пропускає».	Фрагмент карти. Жетон «Сміливість».

2 «Символи»	Закріпити назви та впізнавання прапора й тризуба. Тренувати короткі відповіді.	Пазл прапора. Пазл тризуба. Картки синього жовтого кольорів. Конверт із фрагментом карти.	«Курінь складає пазл. Після складання курінь називає, що вийшло, потім відповідає на два запитання».	Скласти пазл. Дати відповіді на запитання педагога. Для сильніших дати додатковий запитання.	«Прапор України». «Синій і жовтий». «Тризуб». Додатково: «На стенді». «У коридорі». «На святі».	«Курінь знає символи і говорить чітко».	Фрагмент карти. Жетон «Повага».
3 «Козацька сила»	Дати безпечну рухову активність. Відпрацювати самоконтроль і підтримку в команді.	Смуга перешкоди. 4 конуси. Обруч. Сувій «лист від гетьмана». Конверт із фрагментом карти.	«Гетьман передає лист куреню. Лист передається по одному. Завдання виконують по черзі, курінь підтримує оплесками. Завдання	Естафета по колу. Обійти конус. Пройти обруч. Пронести сувій на долоні. Передати наступному.	«Тримай». «Я зможу». «Молодець». «Передаю». Команди педагога: «Старт». «Кроком». «Повернись». «Передай лист».	«Курінь сильний, бо діє по черзі і підтримує».	Фрагмент карти. Жетон «Витримка».

			завершує ться, коли лист повертає ься в руки капітана куренья».				
4 «Мовний калейдоск оп»	Розвиват и мовлення через гру без складних прислів'ї в. Формуват и культуру спілкуван ня.	Картки зі словами. Магнітн а дошка або стіл. Конверт із фрагмен том карти.	«Курінь складає речення зі слів. Після складанн я курінь читає хором. Потім курінь називає два ввічливі слова, які підтриму ють дружбу».	Скласти одне речення з карток. Прочитат и хором. Назвати 2 ввічливі слова.	Речення: «Україна наш спільний дім». «Дружба робить курінь сильним» . «Разом ми команда» . Ввічливі слова: «Дякую». «Будь ласка». «Пробач ». «Допомо жи».	«Курінь говорит ь ввічлив о, курінь перемаг ає».	Фрагмент карти. Жетон «Дружба ».

5 «Творча майстерня»	Створити маленький артефакт як частину фінальної композиції. Закріпити тему через власний результат.	Заготовити маків або сердечок. Клей-олівець. Смужки синього й жовтого паперу. Фломастери. Конверт із фрагментом карти.	«Курінь робить знак підтримки. Кожна дитина створює маленький елемент, а потім курінь складає спільний плакат».	Зробити мак або сердечко з двох кольорів. Написати побажання 2–3 слова. Зібрати елементи в міні-плакат куреня.	«Я приклеїв». «У мене вийшло». «Я написала мир». «Покажу». «Побажання: «Мир Україні». «Добро людям». «Сила куреню». «Дякуємо героям».	«Курінь залишає добрий слід і робить справу руками».	Фрагмент карти. Жетон «Творчість».
6 «Природничка»	Пов'язати Батьківщину з природою і символами. Розвивати впізнавання і опис одним	Картки рослин і птахів. Аудіо зі співом птахів або картки-підказки. Конверт із	«Курінь слухає або дивиться, потім називає, що впізнав. Після відповіді курінь додає	Впізнати символ за карткою або звуком. Назвати. Додати слово-ознаку.	«Калина червона». «Дуб міцний». «Лелека родина». «Соловейко співучий».	«Курінь бачить і чує рідний край».	Останній фрагмент карти. Жетон «Любов до краю».

	словом.	фрагмен том карти.	одне слово- ознаку».				
--	---------	--------------------------	----------------------------	--	--	--	--

3. Фініш 8–10 хвилин «Фінішна скриня»

Команди повертаються в клас або у центральну зону, продовженням стане складання карти, після чого відбувається відкриття скрині, а далі коротка рефлексія.

Матеріали: Велика основа карти України або місце на підлозі, клей-стікери, скриня з нагородами, плакат для творчих елементів зі станції 5.

«Курені зібрали фрагменти. Завдання для куренів, скласти карту. Працюєте разом, говорите спокійно, слухаєте капітана».

Команди збирають карту, приклеюють фрагменти, піднімають руку, коли готово.

«Карта зібрана. Скриня відкривається, коли кожен курінь назве одну справу, яку робить сильний колектив».

Очікувані відповіді дітей: «Допомагає», «Не ображає», «Ділиться», «Тримає слово», «Підтримує».

Учитель відкриває скриню, команди отримують дипломи й стрічки, далі усі разом прикріплюють творчі елементи на спільний плакат «Курені України».

Учитель промовляє коротко, учні повторюють.

Учитель: «Люблю Україну».

Діти: «Люблю Україну».

Учитель: «Працюю в команді».

Діти: «Працюю в команді».

Рефлексія подається у формі швидких фраз, продовженням стане завершення на позитивному відчутті успіху.

Прийом «Три слова». Учитель просить назвати три слова про квест, кожна команда говорить по черзі.

Очікувані слова дітей: «Дружба», «Прапор», «Калина», «Сила», «Весело», «Разом».

Прийом «Мікрожест». Учитель пропонує показати жест без слів. Долоньки разом означають «ми команда». Долонька на серці означає «люблю країну».

Для дітей, які швидко виконують завдання, додається роль помічника станції, наприклад тримати таймер, роздавати картки, рахувати жетони. Для дітей, які хвилюються, передбачаються «тихі ролі», наприклад приклеїти фрагмент карти, тримати емблему куреня, подавати пазл. Для інклюзивної участі естафета має альтернативу, наприклад пройти смугу без бігу, або передавати сувій сидячи по колу.

Окрім разових ігор-квестів, систематичне патріотичне виховання реалізовувалося через інтерактивні заняття на уроках та проведення тематичних днів. Такі заняття були присвячені конкретним аспектам української культури й життя – державним символам, народним традиціям, родинним цінностям – і проводилися у цікавій формі, що залучала весь клас до активної роботи [19].

Детективно-мовознавчий квест «Шифри та загадки: Пригоди з детективом Мовчуном» подається як жива навчальна подія, у якій мова перестає бути абстрактною системою правил і постає простором дії, пошуку та відкриттів. Його ідея ґрунтується на перенесенні навчання з площини пасивного сприймання в площину особистого досвіду, де учень не виконує завдання за зразком, а входить у роль дослідника, що самостійно досягає результату. Саме ця логіка дозволяє зберігати інтерес протягом усього квесту та формувати внутрішню мотивацію до мовного пізнання.

Композиційно квест вибудований як послідовний маршрут із кількох станцій, кожна з яких розкриває інший аспект мовної компетентності. Перехід

від однієї локації до іншої не виглядає механічним, адже кожне наступне завдання природно продовжує попереднє, поглиблюючи мовне мислення. Учасники не просто виконують окремі вправи, а рухаються крізь цілісну історію, у якій мовні явища пов'язані між собою спільним сюжетом і персонажем детектива Мовчуна.

Початкові етапи квесту зосереджені на роботі зі словом і звуком, що дає можливість учням уважно придивитися до мовної форми. Відновлення текстів, робота з пропущеними або переплутаними літерами активізує мовне чуття та спонукає до усвідомленого читання. Цей етап непомітно підводить до розуміння

того, що мова потребує турботи, точності та відповідальності, і ця думка проходить крізь увесь квест.

Завдання, пов'язані з почерком і пошуком прикметників, логічно продовжують попередній досвід, адже спрямовують увагу на індивідуальність мови та її емоційно-оцінний потенціал. Аналіз графічних особливостей літер і добір означень до слова «мова» стимулюють не лише мислення, а й особисте ставлення. У цей момент навчальний процес набуває ознак діалогу між учнем і мовою, де важливо не просто знайти правильну відповідь, а й усвідомити власне бачення.

Кульмінацією квесту стає робота з шифром, що поєднує інтелектуальний виклик із символічним змістом. Розшифрування вислову про мову підсумовує весь попередній шлях, адже для його виконання потрібні уважність, знання алфавіту, логіка та терпіння. Учасники приходять до результату не як до формальної відповіді, а як до смислового висновку, який узагальнює їхній досвід [21].

Наступні завдання поступово зміщують акцент із форми на зміст. Робота зі сленговими словами та їх українськими відповідниками формує відчуття мовної норми без моралізаторства, через зіставлення й вибір. Учасники починають помічати, що мова щоденного спілкування безпосередньо впливає на культуру мовлення, а отже й на загальну культуру людини. Цей перехід виглядає природним, оскільки попередні завдання вже підготували ґрунт для осмислених лексичних рішень.

Подальший розвиток квесту пов'язаний із текстом і простором. Завдання з книжками та лабіринтами поєднують мовний аналіз із логічним мисленням, уважністю й умінням працювати разом. Тут мова вже сприймається не лише як навчальний об'єкт, а як частина культурного середовища, у якому зашифровані смисли, назви, образи. Саме на цьому етапі учасники відчують, що мовні знання мають практичну цінність і допомагають орієнтуватися в складніших інтелектуальних завданнях [8].

Завершується квест врученням грамот, відзнак та підсумковим зверненням детектива Мовчуна, яке виконує функцію м'якої рефлексії. Підсумок не зводиться до підрахунку балів, а закріплює відчуття успіху, причетності й значущості виконаної роботи. У результаті квест сприймається як цілісна подія, де навчання, гра й особистий досвід переплітаються, формуючи стійкий інтерес до мови та впевненість у власних мовних можливостях.

Інтерактивне заняття «Символи моєї України». Цей урок, проведений у 2-му класі, мав на меті познайомити дітей ближче з державними та народними символами, викликати гордість за них. Заняття почалося з того, що вчителька задала загадки про символи: «В синьому небі пливе, жовте зерно золоте...» – діти впізнали прапор, «Тризуб золотий у нього...» – Герб тощо. За правильною відгадкою одразу з'являвся відповідний символ: на інтерактивній дошці або плакаті демонструвався прапор, герб, звучав уривок гімну. Учні розповідали, де вони бачили ці символи у житті, обговорювали, що вони означають. Далі клас об'єднувався в групи для виконання творчих завдань. Перша група отримала контур карти України – діти мали викласти її межі насінням соняшника та калиновими ягідками з паперу, символічно «засіявши» Україну щедрими плодами. Друга група працювала над словником символів: кожна дитина

малювала обраний символ (вербу, рушник, козак, лелека і т.д.) на картці і писала поруч слово-назву – потім з цих карток оформили яскравий класний словничок. Третя група влаштувала «живу картину» – дітям видали елементи костюмів (вінок, шаровари, хустку), вони вбралися і склали сценку «Український ярмарок», де один учень був гетьманом, інші – майстрами, що привезли символічні товари (коровай, глиняний горщик, сопілку). Всі групи по черзі представили результати: карта з насінням прикрасила стіну, словник символів поповнив класну бібліотечку, а «ярмарок» подарував всім веселий настрій. У рефлексії наприкінці уроку кожна дитина ділилася, який символ України їй найбільше сподобався і чому. Багато хто сказав, що відтепер пишається, коли бачить прапор або чує гімн, бо знає їх значення. Таким чином, через гру, творення своїми руками і емоційне проживання образів діти встановили особистий зв'язок із національними символами.

Тематичне заняття «Мої родинні скарби» було присвячене родинним цінностям і їх зв'язку з традиціями народу. Під час заняття учні 3-го класу досліджували прислів'я про сім'ю, обереги та родовід. На початку уроку в колі спілкування діти передавали один одному сімейну реліквію – ляльку-мотанку, виготовлену бабусею вчителя. Кожен, отримавши мотанку, називав одне слово, яке асоціюється з сім'єю (любов, дім, мама, підтримка...). Потім клас обговорив, що всі ці слова важливі як для кожного і для нашого народу в цілому. Учні працювали в парах: завданням було розгадати сенс прислів'їв «Без верби і калини нема України», «Яке дерево – такі й квіти, які батьки – такі й діти» тощо, і пов'язати їх із власним досвідом у родині. У практичній частині заняття діти створювали «Дерево роду» – на заготовленому стовбурі дерева (намальованому на ватмані) кожен учень наклеював листочок з написаними іменами членів своєї родини. Коли дерево було «розквітло» листочками, вчитель підсумував: у кожного є коріння - родина, а всі разом ми – великий український народ, міцний родинними цінностями. Під час рефлексії діти ділилися, що нового дізналися про свій родовід або традиції (дехто приніс фотографії прадідів-військових, інші – розповіли про сімейні рецепти куті чи традицію разом співати колядки). Емоційно піднесена атмосфера цього заняття зблизила учнів: вони усвідомили, що родина – це маленька Батьківщина, а шануючи свою сім'ю, вони продовжують традиції всього народу.

Практичні тематичні дні. Час від часу проводилися тематичні дні, коли патріотична тематика пронизувала усі уроки і активності. Яскравим прикладом став «День вишиванки» у травні. У цей день і учні, і вчителі прийшли до школи в національних вишитих сорочках. Ранок розпочався зі святкового кола: діти розглядали орнаменти на сорочках однокласників, вчилися помічати регіональні особливості (подільський, гуцульський, слобожанський мотиви), кожен коротко розповів, хто йому вишив сорочку або звідки вона в родині [9].

На уроках у цей день використовувалися тематичні завдання: на уроці математики рахували узори (скільки ромбів чи хрестиків у вишивці), на уроці читання читали народні легенди про вишиту сорочку, на малюванні розмальовували контури сорочок різними візерунками. На великій перерві усі початкові класи провели імпровізований показ вишиванок: під веселу українську пісню класи по черзі пройшлися «подіумом» у фойє, демонструючи свої строї, а

глядачі гучними оплесками вітали кожен клас. Атмосфера була надзвичайно піднесена: діти відчували гордість за свою культуру, підтримували одне одного, робили спільні фотографії. Багато батьків, що завітали подивитися, також долучилися у вишиванках, що підсилило відчуття спільного свята всієї шкільної родини.

Іншим прикладом тематичного дня був «День української мови», проведений 9 листопада, у День писемності. Протягом дня учні брали участь у мовних змаганнях: на першому уроці – конкурс скоромовок (хто чіткіше вимовить складні фрази українською), на перервах діяли мовні станції (скласти прислів'я з розрізаних слів, перекласти на літературну мову жартівливі суржикові фрази). Завершився день літературним челенджем: кожен клас підготував короткий виступ – декламацію вірша чи інсценізацію байки українською. Наш 4-

й клас, наприклад, представив інсценізацію уривка з казки про Івасика-Телесика, чим викликав велике захоплення у глядачів. Цей тематичний день не лише розважив дітей, а й збагатив їх словниковий запас, укріпив розуміння, що мова – душа народу, і гратися словами рідної мови так само весело, як і важливо.

Таким чином, інтерактивні заняття та спеціальні тематичні дні дозволили зробити патріотичне виховання постійною органічною частиною життя класу. Кожне таке заняття – це невелика подія, що залишає емоційний слід: чи то гордість від власноруч створеного символу, чи то натхнення від спільного виконання пісні, чи єднання у спільному святкуванні. Через досвід, гру та творчість діти поступово глибоко переживають національні цінності, не відчуючи при цьому нудьги або примусу [12].

На особливу увагу заслуговують масштабні святкові заходи, що об'єднують одразу кілька класів або й всю початкову школу. Такі спільні події створюють у дітей відчуття єдності великої шкільної родини, згуртованої навколо національних цінностей. Організація подібних заходів вимагала ретельної підготовки: оформлення простору, координації дій різних класів, залучення батьків та інших учителів. Проте виховний ефект від них був надзвичайно потужний – колективне переживання свята надовго залишалося в пам'яті учнів.

Одним із яскравих прикладів став урочистий концерт до Дня Соборності України (22 січня), проведений спільно 3-ми і 4-ми класами. Актова зала школи була святково оформлена: на сцені – велике панно з картою України, по периметру – синьо-жовті стрічки та дитячі малюнки на тему єдності (від Кримських гір до Карпат, всі куточки країни в творчості дітей). Розпочався захід виконанням Державного Гімну, який співали разом і учні, і вчителі, і присутні батьки – це задало піднесений настрій. Далі класи по чергові представляли свої номери: одні підготували інсценізацію легенди про Злуку (об'єднання УНР і ЗУНР) зрозумілою для дітей мовою, інші виконали хоровод з стрічками, що

символізували єднання Сходу і Заходу України. Наш клас виступив з патріотичною піснею «Одна калина» жестовою мовою – поки частина дітей співала, інша частина показувала зміст пісні жестами, що викликало у глядачів щире зворушення. В фіналі всі учасники концерту вийшли на сцену з маленькими прапорами в руках і разом проголосили: «Україна – єдина!». Ця кульмінація пройшла під бурхливі оплески, багато батьків не приховували сліз радості. Після концерту діти ще довго спілкувалися міжкласними групами, фотографувалися разом – відчуття спільності й гордості переповнювало і малих, і дорослих.

Іншим форматом колективного заходу стали **спортивно-патріотичні змагання «Козацькі забави»**, проведені на подвір'ї школи до Дня козацтва та Дня захисників України. Тут взяли участь команди від кожного класу початкової школи, а до деяких конкурсів долучилися і татусі школярів як почесні учасники. Шкільне подвір'я перетворилося на ігровий майданчик з кількома станціями: стрибки в мішках («Козацький марш-кидок»), перетягування канату між збірними командами, конкурс «Хто швидше зварить куліш» (естафета, де діти збирали «інгредієнти» для козацької каші), вікторина про гетьманів та сучасних героїв-захисників. Глядачами стали учні молодших класів, учителі та батьки – вони гучно вболівали, скандували назви команд. Особливого піднесення додав фінальний конкурс «Бойовий клич»: кожен клас підготував коротке девіз-гасло своєї команди і хором його продемонстрував (наприклад, «Ми – нащадки козаків, сильні духом і сміливі!»). Після завершення змагань всіх учасників нагородили жартівливими медалями «Козацька сила» та солодкими призами. Цей захід об'єднав дітей різного віку навколо ідеї здорового духу в здоровому тілі та поваги до традицій лицарства. Учні відчули підтримку громади – коли весь натовп скандує твоє ім'я чи командний девіз, виникає неповторне відчуття єдності і піднесення.

У практиці також проводилися спільні акції та флешмоби патріотичного спрямування. Наприклад, до Дня миру (21 вересня) початкова школа організувала акцію.

Іншого разу, напередодні Дня Незалежності, школярі всіх класів вишикувалися на спортивному майданчику у формі велетенського тризуба, тримаючи аркуші жовтого і синього кольору над головою – утворився живий герб України. Цей флешмоб зняли на відео і поширили в соцмережах школи, чим пишалися і діти, і батьки. Батьки нерідко ставали активними партнерами таких дійств: вони допомагали з костюмами та реквізитом, брали участь в оформленні сцени, долучалися до журі конкурсів, а подекуди й самі виходили на сцену поруч з дітьми (скажімо, спільний спів родинного ансамблю на шкільному святі). Це сприяло встановленню атмосфери довіри і підтримки між сім'єю та школою, коли виховання патріотизму стає спільною справою.

Колективні святкові заходи продемонстрували надзвичайну силу виховного впливу через емоційне піднесення і приклад дорослих. Коли дитина бачить, що її батьки, вчителі, друзі разом з нею співають Гімн чи беруть участь у грі це сприяє формуванню патріотичних почуттів. Спільна радість, гордість і навіть сльози зворушення створюють міцний емоційний місток між особистим досвідом дитини і поняттями любові до Батьківщини, єдності народу. Такі моменти стають своєрідними «якорями пам'яті», до яких дитина повертатиметься у майбутньому, будуючи власну громадянську позицію.

3. ПРОЄКТНА ТА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Колективні творчі проєкти стали важливою складовою нашої виховної роботи. Такі проєкти не лише дали дітям глибше усвідомлення символів і традицій, а й навчили працювати разом, домовлятися, відчувати спільну відповідальність за результат. Усі етапи – від задуму до презентації – фіксувалися на фото, що нині служать яскравим свідченням дитячої захопленості та командної роботи [15].

Одним із найвдалиших був проєкт «Народні символи України», результатом якого стало велике колективне панно. На початку вчитель запропонував ідею: оздобити класний стенд зображеннями та виробами, що представляють народні символи (калина, верба, барвінок, рушник, писанка тощо). Діти з радістю взялися до планування – разом склали список символів, які хотіли б відобразити, і придумали, хто яку частину роботи виконає. Розподіл ролей відбувався з урахуванням бажань і талантів учнів: ті, хто любить малювати, отримали завдання зробити ілюстрації (намалювати калиновий кущ, лелеку над хатою, козаків на Січі); майстри аплікації вирізали та клеїли елементи (витинанки з паперу для рамки панно, маленькі жовті та блакитні квіточки для орнаменту); інші виготовляли об'ємні деталі (ліпили з пластиліну маленькі глечики, плели мініатюрні вінки з ниток) [8].

Проєкт розтягнувся на кілька тижнів, оскільки діти працювали над ним поетапно – на гурткових заняттях після уроків та під час годин спілкування. Вчитель лише спрямовував, допомагав з матеріалами (наприклад, придбав великий аркуш ватману як основу, підготував шаблони для витинанок), але більшість рішень учні ухвалювали самостійно. Коли всі елементи були готові, настав день збірки панно: весь клас зібрався разом, кожен прикріплював свою частинку до великого полотна. Вийшла чудова композиція: у центрі – карта України, викладена зернами пшениці (цю ідею запропонували самі діти), навколо

неї – малюнки і поробки, що символізують красу і дух українського народу. Панно урочисто презентували на шкільній лінійці, а потім воно тривалий час прикрашало коридор, викликаючи гордість у наших учнів: вони залюбки показували свій витвір гостям школи і молодшим друзям [10].

Ще один колективний **проект** – «Світлиця пам'яті» – мав на меті створити в класі куточок, присвячений видатним українцям та родинним реліквіям. Діти разом з батьками принесли до школи предмети, які вважали сімейними або національними цінностями: вишитий рушник від прабабусі, стару фотографію дідуся-воїна, книгу «Кобзар», шматочок глини з місця народження Тараса Шевченка, монети різних років незалежної України тощо. Спільно облаштували в класі маленьку «світлицю» – стіл з українською скатертиною, на якому розклали всі ці предмети з підписами та поясненнями від дітей. Кожен учень виступив у ролі екскурсовода, розповідаючи однокласникам історію власного експонату. Зрештою сформувався своєрідний міні-музей, біля якого ми проводили виховні години про героїзм, спадкоємність поколінь та родинні цінності. Цей проект об'єднав клас у пошані до минулого: діти усвідомили, що історія країни складається з історій їхніх родин, і кожен може долучитися до її збереження [11].

Колективні проекти з національною символікою вимагали від педагога чіткого менеджменту та натхнення, але результат виправдовував зусилля. В процесі таких проектів учні вчилися працювати злагоджено: домовлятися про те, хто що робить, допомагати тим, кому складно, чекати своєї черги. Кожна дитина відчувала свою значимість – внесок кожного був унікальним і потрібним для цілісного результату. На фінальному етапі, презентуючи спільний витвір, учні світилися гордістю і радістю. Фото з цих презентацій відображають щирі емоції: діти тримаються за руки на тлі панно, усміхаються поруч зі «світлицею», показуючи гостям свої експонати. Такий досвід закладає основу для розвитку активної громадянської позиції: з малих років діти розуміють, що разом вони

можуть створити щось прекрасне і важливе, варте того, щоб ним пишалися як частиною національної спадщини [6].

Індивідуальні та малі групові творчі завдання стали тим простором, де кожна дитина могла особисто пережити патріотичні мотиви, виразити свої почуття засобами мистецтва чи ремесла. На відміну від колективних проєктів, де результат – спільний, тут акцент був на внутрішньому світі кожного учня, на його власному символічному висловленні любові до Батьківщини. Такі завдання

давали змогу зануритися в тему на рівні особистих емоцій, фантазії, творчого самовираження.

Одним із найбільш зворушливих завдань стало написання «Листа захиснику». Учні 4-го класу отримали від вчителя пропозицію написати лист або намалювати малюнок для українського воїна, який стоїть на захисті нашої незалежності. Діти дуже натхненно взялися до роботи: хтось писав слова подяки і підтримки, прикрашаючи листівку синьо-жовтими сердечками та соняшниками; хтось малював сюжет, де солдат повертається додому з перемогою; інші вкладали в конверт власноруч зробленого паперового голуба - символу миру. В процесі роботи в класі запанувала тиша – учні зосереджено виводили слова, старалися висловити щирі побажання. Багато хто ділився особистим: «Мій татко теж зараз на фронті...», «Я молюся, щоб ви повернулися живим...». Коли листи були готові, ми склали їх у одну посилку і передали волонтерам для відправлення на передову. Пізніше прийшла усна звістка, що бійці були дуже зворушені дитячими посланнями. Для самих же дітей цей досвід став глибоким емоційним потрясінням: вони відчували, що їхні слова мають силу підтримувати інших, що навіть маленька дитяча творчість може нести добро. Деякі учні попросили зробити таку діяльність традицією класу [21].

Іншим творчим завданням було **мистецьке проєктування «Моя Україна у фарбах»**. Кожен учень отримав альбомний аркуш і повну свободу: зобразити те, що найбільше любить або чим пишається в Україні. Результати вразили різноманітністю і щирістю: Марійка намалювала золоте пшеничне поле під блакитним небом і написала внизу рядок вірша про Україну; Петрик зобразив своїх батьків і себе у національному вбранні на тлі рідної хати – підписав «Моя родина – частинка України»; інші діти малювали тризуб, державний кордон, річку Дніпро, Карпатські гори, воїнів-героїв. Кожен малюнок супроводжувався коротким поясненням від автора – така собі міні-презентація. Під час обговорення цих робіт діти говорили про свої почуття: хто відчув гордість, хто

радість, а хтось навіть смуток за тим, чого нині бракує (один хлопчик намалював свій дім до війни на Донбасі). Ця вправа допомогла учням усвідомити, що любов до Батьківщини можна передати через любов до природи, родини, мови, через спогади – і кожен переживає її по-своєму, але всі почуття важливі, як і їх вираження [22].

Важливе місце займають традиційні рукодільні завдання, що залучають і моторику і творчість. У 3-му класі ми провели **майстер-клас з виготовлення ляльки-мотанки** – старовинного оберегу. На початку діти дізналися від учителя про значення мотанки в українській культурі, розглянули зразки (кілька ляльок принесла з дому бабуса однієї учениці). Потім кожен спробував зробити свою мотанку з клаптиків тканини, ниток і стрічок. Процес вимагав терпіння та акуратності: намотати тканину, сформувати голівку, перев'язати, прикрасити стрічками. Дехто звертався по допомогу до однокласників чи дорослих, але зрештою кожен отримав у долонях власноруч створену ляльку. Діти надали мотанкам імена і з гордістю розповідали, кому подарують цей оберіг – мамі, маленькій сестричці або залишать собі як пам'ять. Через таку ручну працю вони відчували зв'язок із поколіннями: усвідомили, що колись їхні пращури робили такі самі ляльки з любов'ю і добрими намірами. Емоційна цінність цього досвіду була великою: чимало учнів казали, що коли тримають мотанку, їм тепло на душі [16].

Так само успішно пройшли інші творчі акції: виготовлення «браслетів єдності» (плетені браслетики у кольорах прапора, якими діти обмінялися між собою як символом дружби), створення колекції «патріотичних листівок» до свят, проведення ярмарок. На заняттях спостерігала, як формується стале емоційно-ціннісне ставлення: після виготовлення браслетів діти ще довго носили їх, як знак єднання; листівки, намальовані від душі, багато хто забрав додому на згадку.

Творче переживання патріотизму – це коли дитина пропускає ідею через серце і руки. І такий досвід, навіть якщо виріб нескладний чи недосконалий технічно, закарбовується в пам'яті особистості, адже асоціюється з теплими почуттями, гордістю за свої зусилля і водночас – за свою країну.

4. ІНТЕГРАЦІЯ ПАТРІОТИЧНОГО ЗМІСТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

В умовах Нової української школи національно-патріотичне виховання реалізується не лише через окремі заходи, а й шляхом його інтеграції у зміст уроків. Це означає, що любов до Батьківщини, знання про неї й повага до національних цінностей формується на уроках з навчальних предметів природно, ненав'язливо, стаючи частиною кожного дня дитини.

Для читання вчителька намагалася обирати твори, що пробуджують почуття гордості за Україну або демонструють моральні цінності українців. Наприклад, серед оповідань для 3 класу було опрацьовано твір про хлопчика, який посадив дерево на честь свого дідуся-героя, або казку-притчу про єдність (де різнокольорові стрічки, посварившись, зрозуміли, що в прапорі вони повинні бути разом). Після читання таких історій проводилося обговорення: діти ділилися, чим їх зворушив сюжет, чи пишаються вони подібними вчинками персонажів. Таким чином розвивалася читацька та громадянська компетентність: діти вчилися робити висновки, пов'язувати прочитане з реальним життям (наприклад, хтось розповідав, як його сім'я посадила дерево на честь народження братика, інший – як вони з татом волонтерили) [23].

Навіть на уроках математики знаходилося місце для українського контексту. Вчитель включав до умов задач знайомі дітям патріотичні образи: «У класі було 5 синіх прапорців і 3 жовтих, скільки всього прапорців?», або «На вишитому рушнику Оленка вишила 4 червоних квітки і 4 синіх, скільки квіток разом?». Ці прості задачі не лише відпрацьовували арифметичні навички, а й мимохіть закріплювали національні символи (кольори прапора, елементи орнаменту). В геометрії дітям пропонували виміряти довжину і ширину державного прапора, побудувати найпростіші орнаменти з геометричних фігур. Таким чином навчальний матеріал набував для учнів додаткового емоційного змісту та прикладного значення.

На уроках образотворчого мистецтва і дизайну щотижня діти отримували можливість використовувати національні мотиви у творчості. Наприклад, малюючи пейзаж, вчилися зображати безкрає українське поле та синє небо над ним, обговорюючи, які почуття викликає така картина. Виготовляючи аплікацію, обирали сюжет з народного життя – «Українська хата під вишнею», «Козак на коні», «Дівчина в віночку». У 2 класі, під час вивчення теми «Нитяна графіка», діти створювали з ниток прості зображення калини і тризуба, якими потім прикрасили класний куточок. На уроках музичного мистецтва розучувалися дитячі пісні українською мовою, зокрема патріотичні та народні: «Ой, є в лузі червона калина», «Як тебе не любити, Києве мій» (у спрощеному викладі). Це відбувалося у формі гри, з рухами, щоб діти не відчували навантаження, але слова і мелодії поступово ставали рідними. На трудовому навчанні (технологіях) також інтегрувався національний колорит: учні майстрували нескладні поробки – розмальовували глиняні підкови-обереги, робили з пластиліну магнітики у вигляді прапорця або серця з орнаментом, плели з паперу віночки. Кожен такий виріб, крім розвитку умінь, викликав розмову про його зміст: що означає підкова як символ щастя в українців, чому саме барвінок вплітали у вінок тощо [11].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» передбачає знайомство з рідним краєм, тому сповна використовувала можливості курсу під час вивчення теми про спільноти людини, де діти досліджували спочатку свою сім'ю, потім клас як спільноту, а далі – шкільну громаду і місто. Кожен учень приносив на урок «Моє місто» фотографію або сувенір, що символізує його малу Батьківщину, і розповідав про нього (хтось показав буклет про Львів, хтось привіз камінчик з берега Дніпра). Під час теми «Моя країна – Україна», урок перетворювався на мандрівку: на підлозі розгорталася велика карта, діти подорожували нею «вирушаючи» від своєї області до сусідніх, дізнаючись по 1-2 цікавих факти про кожен регіон (де ростуть смереки, а де тюльпанові дерева, де видобувають сіль, а де народився славетний Кобзар). Таким чином, уже в рамках стандартного

навчального плану учні здобували патріотичний досвід – через знання про красу і різноманіття рідної землі.

Подібна інтеграція має важливий педагогічний ефект: патріотичні поняття не сприймаються дітьми як щось «особливе», відірване від життя, а органічно вплітаються в їхній досвід. Вивчаючи математику чи мову, в учня одночасно формується любов до країни – непомітно для себе, без примусу. Кожен предмет стає носієм не лише знань, а й цінностей. Це відповідає концепції НУШ, де формування компетентностей (громадянської, культурної) відбувається у межах різних освітніх галузей, а не ізольовано. В результаті молодші школярі бачать, що тема Батьківщини – це не окремий урок раз на тиждень, а природна частина усього навчання і життя.

Особливе значення у виховній системі має перший урок для наймолодших школярів – учнів 1 класу. Саме на першому уроці закладаються основи ставлення дитини до школи, формується перше враження про шкільну родину і місце в ній кожного. Ми розробили **авторський сценарій першого уроку** з патріотичним акцентом, адаптований до вікових особливостей шестирічок, – **«Ми – маленькі українці»**.

Мета уроку: створити доброзичливу атмосферу знайомства, викликати у дітей радість від початку шкільного життя; познайомити їх з елементарними символами України (прапор, народні атрибути) у ігровій формі; сформувати відчуття гордості за те, що вони – частинка великої країни; розвивати дружні стосунки в класі.

Структура та основні етапи уроку:

Вітання і знайомство (10 хв). Учителю зустрічає дітей біля дверей класу у святковому вбранні (наприклад, у вишиванці), кожному усміхається і називає по імені (вивчивши список заздалегідь). Діти сідають за парти, у класі лунає тиха українська мелодія, щоб створити приємний фон. Вчитель пропонує всім стати в коло для гри-знайомства. М'ячик або м'яка іграшка (наприклад, лялька у

національному костюмі на ім'я Петрик) передається по колу, і той, у кого він опиняється, називає своє ім'я та щось, що йому подобається (їжа, гра, колір – за вибором). Учитель починає першим, даючи приклад: «Мене звуть Оксана, я люблю малювати сонечко». Ця вправа знімає напругу, допомагає дітям почути голос кожного і відчувати прийняття.

Вступна мотивація (5 хв). Після кола вчитель показує дітям маленький синьо-жовтий прапорець і питає: «Чи знаєте ви, що це?». Більшість дітей упізнають прапор. Учитель коротко і радісно пояснює: «Так, це прапор України. А ви сьогодні прийшли до школи не просто так – ви стали школярами-українцями! Наша країна – Україна – радо вітає вас у Країні Знань». Демонструється яскрава ілюстрація карти України з дитячими образами (наприклад, на карті намальовані діти в різних національних костюмах регіонів). Вчитель простими словами розповідає, що Україна – наш спільний дім, дуже красивий і великий, і кожен з них – його маленький громадянин.

Основна частина (20 хв). Ця частина складається з кількох коротких інтерактивних епізодів, щоб утримати увагу першокласників:

Гра «Знайди колір»: Вчитель роздає дітям картки двох кольорів – сині та жовті – впереміш. Пропонує підняти жовті картки тим, хто любить літо (сонце, пшеницю), а сині – тим, хто любить дощик або море. Після цього всі разом складають картки попарно – утворюючи імпровізований прапор у класі. Діти плескають в долоні – прапор склали разом!

Музична фізкультхвилинка: Звучить весела українська дитяча пісенька (наприклад, «Ходить гарбуз по городу» або сучасна «Україна – це я» у дитячому виконанні). Діти повторюють рухи за вчителем: тягнуться до сонечка, «махують крилами як лелека», притупують «як козачки». Ця перерва додає позитивної енергії і знайомить їх з елементом музичної культури.

Чарівна скринька: На столі стоїть скринька, прикрашена орнаментом. Вчитель каже, що там – сюрприз від України для першокласників. Але щоб

скринька відкрилася, треба виконати завдання. Завдання – скласти пазл (кожна парта отримує конверт з розрізаною на 4 частини картинкою). Пазли різні: на одному – прапор, на іншому – тризуб, далі – калина, школа, книга тощо, усі важливі образи. Діти в групах (по 2-3 учні) швиденько складають свої пазли. Коли впоралися, кожна група показує класу свою картинку, а вчитель коротко коментує: «Оленка і Максим склали прапор – молодці! А тут у нас калина – червона ягідка, символ України. А у вас книжка – з неї починається навчання...». Після цього скринька «відкривається» (учитель заздалегідь непомітно знімає кришку) – і дітлахи знаходять там маленькі подаруночки: кожному значок-наліпка з прапорцем і написом «Першокласник» або невеличкий синьо-жовтий прапорець на паличці. Діти радо приймають подарунки, прикріплюють наліпки собі на одяг.

Творча хвилинка: Учитель роздає всім контури серця, надруковані на папері, та сині і жовті олівці. Пропонує розфарбувати верхню половинку серця синім, а нижню – жовтим, щоб вийшло серце у кольорах прапора. Поки діти розфарбовують, звучить спокійна музика. Готові сердечка учні дарують один одному: вчитель пояснює, що так ми даруємо частинку свого тепла друзям. Кожен отримує сувенір від однокласника – перший символ дружби і єдності в класі.

Підсумок і рефлексія (5 хв). На завершення першого уроку всі знову стають у коло. Учитель питає: «Хто сьогодні радий стати школярем? Хто знайшов нових друзів? Кому сподобалося гратися?». Діти відповідають підняттям руки або просто вигукують «Мені!». Вчитель хвалить всіх за активність: «Ви були сьогодні справжні молодці – дружні, розумні, допитливі. Україна може пишатися такими дітками!». На прощання дітям пропонується разом сказати «Дякуємо!» – батькам (які, можливо, спостерігали частково присутні), один одному і вчителю. Лунає веселий дзвіночок – символ кінця першого уроку і початку великої шкільної пригоди. На виході з класу кожна дитина отримує ще маленький сувенір

– розмальовку «Україна – рідний дім» для домашнього розфарбування з батьками, щоб продовжити знайомство зі школою і країною вдома.

Матеріали та обладнання: м'яка іграшка-помічник (лялька Петрик), музичний супровід (дитячі пісні, спокійна мелодія), ілюстрації (прапорець, карта України), картки синього і жовтого кольору, скринька з подарунками, пазли-картинки (національні символи, школа), роздруковані контури сердець, олівці, наліпки або прапорці для дітей, розмальовки на патріотичну тему.

Першокласники відчують себе комфортно і захищено у новому середовищі, встановлять перший емоційний контакт з однокласниками та вчителем. В ігровій формі вони ознайомляться з поняттям України як батьківщини, запам'ятають кольори прапора, побачать доброзичливе ставлення до національних символів. Через рухливі та творчі завдання діти не втомляться, а навпаки – отримають позитивні емоції. Врахування вікових особливостей (короткі активності, наочність, гра) забезпечить високу залученість навіть у таких хвилюючих умовах першого дня. Після уроку очікується, що більшість учнів вийдуть з класу з усмішкою, тримаючи свій подарований прапорець чи наліпку, з відчуттям гордості: «Я – школяр і я – українець!». Цей емоційний фундамент стане опорою для всіх наступних виховних впливів у школі.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Упродовж реалізації описаного плану патріотичних заходів було проведено систематичне спостереження за реакцією та поведінкою учнів. Результати виявилися вражаючими: рівень залученості дітей зріс багатократно порівняно з традиційними формами виховної роботи. Практично всі учні класу брали активну участь у заходах – навіть ті, хто раніше залишався осторонь або соромився. Під час ігор, квестів, творчих завдань діти проявляли ініціативу, пропонували свої ідеї. Наприклад, кілька другокласників після першого квесту самостійно придумали гру «знайди скарб на перерві» і залучили до неї однокласників, моделюючи пережитий досвід. Це свідчить про те, що нові форми виховання спонукали дітей до творчої активності навіть поза офіційними рамками заходів [18].

Спостерігалися також позитивні зміни в поведінці та спілкуванні учнів. У класі помітно зміцнів дух товариськості: спільні випробування та радощі зблизили дітей. Учні стали толерантніше ставитися одне до одного, частіше допомагали слабшим або молодшим. Під час колективних проектів і командних ігор формувалися навички співпраці – діти вчилися вислуховувати думку товариша, розподіляти ролі, відповідально виконувати свою частину роботи. Це позитивно вплинуло й на звичайне навчання: у роботі в групах на уроках учні діяли згуртованіше, конфліктів майже не виникало.

Особливої уваги заслуговує зростання впевненості окремих дітей. Учні, які раніше були тихими і непомітними, у ході творчих завдань чи квестів раптом показали свої сильні сторони. Наприклад, одна дівчинка, яка соромилася відповідати на уроках, прекрасно проявила себе як ведуча під час класного свята – виразно читала вірш «Рідна домівка», отримала гучні оплески. Після цього її самооцінка помітно підвищилася: вона почала активніше відповідати і в навчальній діяльності. Інший хлопчик, котрий мав труднощі з дисципліною, у спортивному конкурсі «Козацькі забави» показав себе чудовим командним

гравцем і лідером – отримавши позитивне підкріплення, він старався бути прикладом і на уроках фізкультури, і навіть менше порушував порядок на перервах [6].

Емоційне ставлення дітей до патріотичних тем також змінилося. Якщо на початку року деякі поняття (як-от «Батьківщина», «прапор», «герб») були для малих школярів доволі абстрактними або байдужими, то після пережитих подій вони наповнилися для дітей конкретним змістом і почуттями. Діти почали з гордістю говорити про Україну: хтось приніс до класу власноруч зроблений малюнок з тризубом і показав друзям, хтось навчив батьків гри, яку ми грали на уроці мови, з патріотичними прислів'ями. Батьки відзначали, що їхні діти вдома почали розповідати про українські символи, співати пісеньки, яким навчилися в школі, ставити питання про історію. Така ініціативність і зацікавленість свідчать про глибинне засвоєння матеріалу: патріотизм перестав бути «чужим» словом, він став частиною особистого досвіду дитини.

Змінився формат взаємодії «учитель-учень». Вчитель частіше виступає у ролі партнера, організатора цікавої діяльності, а не тільки носія інформації чи контролера. Діти це відчували і відповідали довірою: вони сміливіше зверталися до вчителя зі своїми думками, пропозиціями. З'явилася практика спільного обговорення ідей (наприклад, як проведемо наступне свято) – діти бачили, що їхню думку цінують. Це покращило морально-психологічний клімат у класі: панувала атмосфера відкритості, творчості і взаємоповаги. Отже, активні патріотичні заходи позитивно вплинули не лише на знання учнів, а й на ключові компетентності та поведінкові прояви – ініціативність, співробітництво, впевненість, емпатію.

Узагальнюючи набуті в ході роботи досвід і результати, можна виокремити кілька практичних висновків щодо ефективності застосованих форм та умов їх успішної реалізації:

Діяльнісні форми виховання справді дієві. Інтерактивні ігри, квести, творчі проекти значно перевершують пасивні методи (лекції, бесіди без активності) в плані впливу на дітей. Учні молодшого віку найкраще засвоюють цінності у процесі дії, гри, творчості – коли задіяні їхні емоції, руки, спілкування. Практика показала, що саме в діяльності дитина по-справжньому переживає патріотизм, а не просто запам'ятовує поняття [17].

Важливість середовища і системності. Епізодичні заходи, хоч і корисні, не дають такого ефекту, як продуманий цикл на тлі відповідного виховного середовища. Оформлення класу, регулярність тематичних активностей, постійне «фонування» патріотичної тематики створюють цілісний простір, де дитина поступово формується як маленький громадянин. Тому успішною є система, що поєднує різноманітні форми роботи протягом року, а не разова акція.

Партнерство з родиною та громадою. Залучення батьків і спільноти до виховних заходів помітно підсилює їхній вплив. Батьки, які приходили на свята чи допомагали в підготовці, переймалися ідеями заходів і підтримували їх удома. Це забезпечувало неперервність виховання: дитина бачила, що й батьки цінують національні традиції, гордяться разом із нею. Тому для розширення досвіду варто залучати ширше коло учасників – робити шкільні заходи відкритими, співпрацювати з місцевими культурними установами (музеями, бібліотеками, військовими частинами для листування тощо).

Адаптація до віку та індивідуальних особливостей. Ефективність форм зумовлена їх відповідністю віковим можливостям учнів. Молодшим школярам потрібні наочність, гра, короткі зміни діяльності, емоційні «вибухи» радості. Усі розроблені заходи враховували це, тому були успішними. При перенсенні досвіду на інші класи чи школи слід обов'язково адаптувати сценарії до контингенту дітей – зокрема, до рівня їхньої підготовки, культурного середовища, навіть мовного контексту (в школах з навчанням мовами нацменшин, наприклад, потрібен свій підхід до патріотичного виховання) [24].

Творчість та особистий приклад педагога. Учитель, який сам творчо і натхненно підходить до теми патріотизму, здатен запалити цей вогник і в дітях. Важливо, що педагог у нашій роботі виступав не сухим транслятором ідей «згори», а щирим співучасником гри, свята, проекту. Діти дуже тонко відчують фальш, тому успіх заходів значною мірою залежав від особистого прикладу – коли вчитель співає з натхненням, одягає вишиванку, ділиться власними історіями про родину, шанує символи, тоді й учні переймаються цим усім серцем.

Можливості масштабування. Запропонований комплекс виховних розробок може бути використаний в початковій школі. Описані заходи досить універсальні: їх можна провести в інших класах, дещо змінюючи наповнення під регіональні особливості чи конкретні обставини. Такий підхід може стати основою для створення шкільної програми національно-патріотичного виховання. Крім того, елементи інтерактивних методів легко інтегрувати і в середніх класах – надалі діти чекатимуть цікавих форм роботи і в більш старшому віці. Масштабування також можливе через обмін досвідом: презентації на методичних об'єднаннях, публікації в педагогічних спільнотах, де цей практичний кейс може надихнути інших учителів [22].

Підсумовуючи, реалізовані розробки показали себе ефективним інструментом виховання патріотизму у молодших школярів. Головний практичний висновок – потрібен перехід від декларативного, формального виховання до живого, діяльнісного, творчого. Діти мають не просто чути про любов до Батьківщини, а відчувати її у спільних справах, бачити у навколишньому, творити власноруч. Саме тоді виховний результат буде щирим, глибоким і тривалим. Накопичений досвід підтверджує: сучасна початкова школа готова і спроможна виховувати маленьких патріотів новими прогресивними засобами.

ВИСНОВКИ

Національно-патріотичне виховання молодших школярів потребує оновлення форм і методів відповідно до викликів часу, і представлений практичний досвід переконливо демонструє шляхи такого оновлення. Замість старих підходів, що спиралися переважно на словесні заклики та формальні ритуали, сучасна школа успішно застосовує діяльнісний, особистісно зорієнтований підхід. Описаний комплекс інтерактивних заходів – квести, тематичні заняття, творчі проекти, святкові дійства, інтеграція патріотичного змісту в уроки – показав свою результативність у реальних умовах класу. Учні не просто дізнавалися про любов до Батьківщини – вони її переживали: у грі, у спільній творчості, у яскравих емоційних моментах. Такий досвід закарбовується значно глибше, ніж сухе завчання, бо стає частиною особистості дитини.

Важливою складовою успіху виявилось створення виховного середовища – від оформленого національною символікою класу до партнерської атмосфери взаємоповаги на уроках. Патріотизм перестає бути для дітей абстракцією, коли вони бачать його символи навколо себе щодня і беруть участь у цікавих справах, пов'язаних із ними. Освітнє середовище в поєднанні з активними методами виховання працює як потужний інструмент формування цінностей: діти вчаться любити Україну природно, через власний позитивний досвід, а не під тиском обов'язку чи страху. Вони привчаються пишатися своїми коренями невимушено, граючись і творячи.

Представлені розробки мають не лише вузькопрактичне, а й концептуальне значення: діяльнісний підхід у національно-патріотичному вихованні молодших школярів є надзвичайно перспективним і продуктивним. Він відповідає психологічним особливостям дітей цього віку, які найкраще розвиваються у грі та творчості. Він узгоджується з принципами Нової української школи, що наголошує на компетентностях, цінностях і партнерстві учасників освітнього процесу. Нарешті, він формує не показну, а щиру патріотичну свідомість – через

розуміння, емоцію і дію. До того ж, такі форми роботи сприяють розвитку і інших важливих якостей: ініціативності, критичного мислення, творчих здібностей, уміння спілкуватися і працювати в команді. Отже, виховуючи патріота, ми одночасно виховуємо всебічно розвинену особистість.

На завершення слід підкреслити, що оновлення національно-патріотичного виховання – це інвестиція у майбутнє. У початковій школі закладаються основи світогляду громадянина, і якщо закласти їх правильно – не сухими деклараціями, а живим прикладом і захопливою діяльністю – то виросте покоління активних, небайдужих, творчих патріотів. Досвід, представлений у цій роботі, доводить, що навіть наймолодші школярі здатні глибоко відчувати любов до рідного краю, якщо педагог знайде до них правильний підхід. Діяльнісне національно-патріотичне виховання в освітньому середовищі Нової української школи – це ефективний шлях формування свідомих громадян. Його впровадження та поширення у практиці початкової освіти здатне якісно оновити виховний процес і дати державі майбутніх громадян, які не лише знатимуть, але й щиро любитимуть свою Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Умань, 2022. № 2 (8). С. 76–83.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : програмно-виховний контекст. Київ : ІПВ АПН України, 2008. 40 с.
4. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12–13. С. 26–37.
5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : методичні рекомендації. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
6. Бужинська М. Н., Кучер Н. В. Національно-патріотичне виховання в школі. Кам'янець-Подільський, 2015. 90 с. URL: <https://issuu.com/kpschool1/docs/20185a13752858> (дата звернення: 31.01.2026).
7. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
8. Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа» : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенка (березень 2023 р.) / уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 286 с.
9. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. Київ : Знання, 2008. 566 с.

10. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. Рідна школа. 2001. № 2. С. 9–14.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
12. Гренасюк Н. Р. Реалії національно-патріотичного виховання в Новій українській школі. Педагогічний пошук. 2023. № 1. С. 73–76.
13. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896> (дата звернення: 31.01.2026).
14. Докукіна О. М., Журба К. О., Шкільна І. М. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності. Класний керівник. 2012. № 3–4. С. 2–47.
15. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
16. Жмундуляк Д. Д., Вержак Р. Б. Українознавство в початкових класах. Чернівці : Чернівецький науково-методичний інститут освіти, 1996. 101 с.
17. Ігнатенко П., Косарева Н., Плужний І. Громадянське виховання учнів в умовах українського державотворення. Рідна школа. 1996. № 3. С. 31–51.
18. Келемен А. В., Шинкар І. П. Пріоритетні напрями патріотичного виховання студентів ЗВО. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2019. № 1. С. 70–72.
19. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 31.01.2026).
20. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія педагогіки. Київ : ІЗМН, 1999. 496 с.
21. Мартинюк І. В. Національне виховання : теорія і методологія. Київ : ІСДО, 1995. 160 с.
22. Мельничук Л. Б., Пагута Т. І. Напрями, методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.

- Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія. 2024. № 1. С. 28–33.
23. Мельнікова О. В. Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2012. Вип. 2. С. 83–89.
24. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : наук.-метод. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ ; Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.
25. Погрібний А., Алексюк А., Майборода В. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Київ : Школяр, 1997. 149 с.
26. Я голосую за мир : матеріали XXVIII Міжнародних громадських учнівських читань / ред. кол.: А. С. Дем'янчук, Л. Б. Мельничук, Т. І. Пагута та ін. ; упоряд. Л. Б. Мельничук. Рівне : МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2024. 232 с.